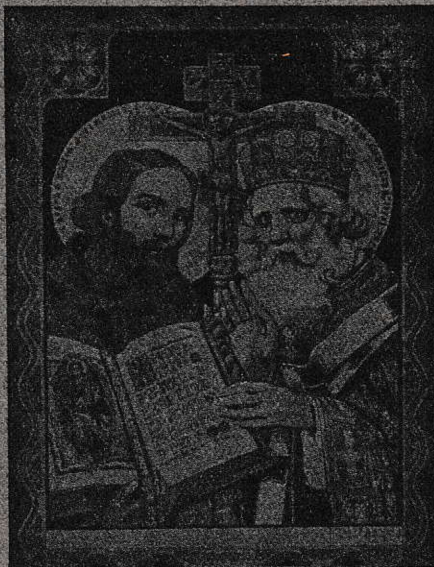

Biblioteka
„Pokrajinskog Odbora Jugoslavenske Matice"
u Splitu

PRVI SLAVENSKI PROSVJETITELJI

SV. ĆIRIL I METODIJE

NAPISAO
Dr. MIRKO PERKOVIĆ

Broj 5.	SPLIT 1927. NAKLADA: POKRAJINSKOG ODBORA JUGOSLAVENSKE MATICE U SPLITU.	Cijena: Din 6.

7646

PRVI SLAVENSKI PROSVJETITELJI

SV. ĆIRIL I METODIJE

NAPISAO
Dr. MIRKO PERKOVIĆ

HRVATSKA ŠTAMPARIJA, SPLIT
1 9 2 7

BRAĆA SV. ĆIRIL I METODIJE

Prvi slavenski prosvjetitelji.

Od plavoga Jadrana do valovite Volge, od Dubrovnika do Moskve, slavenski svijet spaja u zanosnoj blagodarnosti, u dubokom poštovanju uspomena na dva najveća dobročinioca Slavenstva, na sv. braću Ćirila i Metodija. Deset je vijekova prošlo, otkada ih Providnost posla među Slavene, da im udare temelje prosvjeti, da im donesu pismena, da im dadnu knjigu u ruke u slavenskom jeziku, da ih svetom riječju i anđeoskim životom privedu u krilo Kristove nauke, a njihove uzvišene ličnosti, njihov blagotvorni rad, njihove mučeničke patnje, ne mogu i ne smiju da zaborave Slaveni. Uspomena na ta dva predstavnika sveslavenskoga duševnog preporoda, uspomena na neprekidni nastavak borbe, u duhu sv. braće, za održanje slavenskog jezika u crkvi kod jednog dijela Slavena, kod Hrvata, naime borba za Glagolicu, usko spaja i našu današnjicu sa sv. Ćirilom i Metodijem. Borba nije još okrunjena uspjehom! Stoji do nas, hoćemo li konačno pobijediti. Uspomena na sv. braću neka nas bodri nesamo u pitanju Glagolice, nego i u slavenskoj uzajamnosti, u borbi za nacionalne ideale slavenskog svijeta i njegove velike budućnosti, kojoj sjeme posijaše prvi naši apostoli, prvi naši prosvjetitelji, kojima je i posvećena ova skromna knjižica. Neka bude zrnce tamnjana pri uzvišenom žrtveniku velikih naših svetaca.

I.

Život i rad sv. braće.

Rodiše se u starome, kulturnom, grčkom gradu Tesalonike, koji Slaveni nazvaše Solun. To je bilo okolo god. 820. kad ugleda svijet Metodije, a mlađi Konstantin oko 826. ili 27. Otac im bijaše odličan Grk i visoki, carigradski časnik po imenu Leon. Svoja dva sina uzgojio je, što mo-

gaše bolje. Oni u Solunu naučiše i slavenski jezik, koji se je u to doba govorio u okolici solunskoj i u Solunu. Zaleđe toga grada bijaše slavensko, a kako veli životopisac sv. Metodija, iz X. vijeka: »Solunjane vsi čisto slovênsky besêdujut«, to nam je dokazom, da Solun onda bijaše napola slavenski grad, barem po govoru. Metodije zarana stupi u državnu službu i bijaše upravitelj nekoga slavenskog predjela na Balkanu, jer poznavaše dobro slavenski jezik. Kako bijaše naklon nauci, to se odreče državne službe i skloni se u neki manastir u Olimpu. Koliko Metod prianjaše uz nauku, toliko i mlađi mu brat Konstantin istaknu se darovitošću i silnom željom za naukom. Bio mu je učiteljem jedan od tadašnjih najučenijih ljudi u Carigradu, kasniji patrijarha, Fotije. Konstantin, još mladićem, bi prozvan, u središtu tadašnje grčke kulture, filozofom i uzorom sveta i apoštolskoga života, a čim dovrši nauke, imenovaše ga bibliotekarom kod Sv. Sofije i profesorom filozofije. No kako žeđaše za naukom i svetim životom, odreče se tih časti postade mirskim svećenikom i pođe u samostan k svome bratu Metodiju. Oni kao da su predosjećali, kakov ih poziv domalo čekaše, pa se htjedoše za nj što bolje da pripreve. I ne potraje dugo, g. 855. Konstantin je pozvan, da učestvuje u jednom carigradskom poslanstvu, koje je imalo da vodi znanstvenu raspravu, u vjerskim pitanjima, sa Saracenima, i to na dvoru samoga saracenskoga kalifa u Bagdatu. Kako se je Konstantin tu istakao kao teolog i branilac Hristove vjere, domalo ga opet zapadne čast, da pođe s bratom Metodom u Kazarsku zemlju, koja se nalazaše izmedju Kavkaza i ušća rijeke Dona, da raspravlja s Kazarima, koji pripadahu raznim vjeroispovijestima, o vjerskim pitanjima. Tu su se sv. braća proslavila u raspravljanju sa židovskim teolozima. Tom prigodom, dok su boravili u gradu Hersonu, nađoše oni moći sv. Klimenta I. pape na nekom morskom otoku i donesoše ih u Carigrad.

Dotadašnjim radom postadoše sv. braća poznata i Vizantu i dalje, i po apostolskom zanosu i po svojoj velikoj učenosti teološkoj i po poznavanju tolikih jezika. U to

doba stigoše poslanici iz slavenske Moravske u Carigrad, da zamole u ime svoga vladara, kneza Rastislava, neka im ondašnji vizantijski car Mihajlo izabere vjerovjesnike, koji će Slavene u Moravskoj poučiti u Hristovoj vjeri. Obadva, stara životopisa sv. braće vele nam doslovce, kako su poslanici Rastislavovi govorili caru Mihajlu: »*K nama su dolazili mnogi učitelji kršćani iz Italije, Grčke i Njemačke, učeći nas različno, a mi Slaveni prosta smo čeljad i nemamo koga, da nas pouči istini i da nam protumači smisao Sv. Pisma*«. Uz ovu želju moravskih Slavena, da im dođu svećenici, koji će ih naučiti pravoj Hristovoj vjeri, njih prostu čeljad, u prostom, t. j. narodnom govoru, bit će sigurno bila namjera i samoga Kneza Rastislava, da oslobodi svoju državu od franačkih (njemačkih svećenika), koji su pod plaštem vjere širili i vlast njemačku nad Slavenima. I caru Mihajlu dođoše u dobar čas slavenski poslanici, jer već bijaše u zametku borba između Carigrada i Rima o prevlast, pak je i on mislio, ako pošlje vjerovjesnike iz Vizanta, da će time raditi u prilog Vizantu. No sv. braća bijahu pobornici jedinstva kršćanske crkve i protivnici uplitaja svjetovne vlasti u crkvena pitanja, premda bijahu lični prijatelji Mihajlovi.

Srećom po sav slavenski svijet, Mihajlo odabra dva najodličnija čovjeka, koji se na našu sreću rodiše u gradu, gdje u djetinjstvu naučiše slavenski jezik, pak su prema narodu i jeziku slavenskom od rane mladosti osjećali naklonost i ljubav. Možemo sigurnošću nagađati, da su oni i u Carigradu dolazili u dodir sa Slavenima, kojih su jezik tako savršeno poznavali, kako ćemo kasnije vidjeti. Najvažnija je činjenica, da su se odmah s radošću odazvali Mihajlu, kada on odluči, da ih pošalje u Moravsku. Oni su doznali, a bit će i otprije sami znali, da Slaveni nemaju ni pisma ni knjiga, pak se dadoše na trudni posao, da izume ili sastave pismena za Slavene i da tim pismenima, a već u dobro poznatom jeziku, napišu barem najpotrebnije, što će u vjerskom pogledu i za crkvene potrebe trebati narodu, koga će oni što obratiti vjeri Kristovoj a što opet utvrditi u njoj one, koji su prije bili pokršteni. Oni, prije svoga

polaska u Moravsku sastaviše alfabet i prevedoše najpotrebnije odlomke iz Sv. pisma na slavenski jezik. O tom prvom slavenskom alfabetu i jeziku, u kojemu oni sastaviše te svoje prijevode, govorit ću u budućem poglavlju.

God. 864. dođoše sv. braća u Moravsku. Ta godina trebala bi, da bude zlatnim slovima upisana u sveslavenskoj historiji, jer u njoj prvi put dobivaju Slaveni svoje pismo, a na tome pismu i u svome materinskom jeziku dolazi im u ruke knjiga prosvjetnica, koju će među njima da šire, uz vjeru Hristovu, dva heroja prosvjete i vjere, koji će od te godine do svoje smrti živjeti samo za Slavene.

Sv. su braća tri godine neumorno radili u Moravskoj na prosvjetnom i vjerskom polju. Narod je jatimice hrlio, da čuje riječ Božju na svom jeziku, slao je svoju djecu u školu sv. braći, da ih nauče pismu i čitanju slavenskom. Uz taj posao ti bogoduhi vjesnici prevodili su naprijed Sv. Pismo i sastavljali liturgijske knjige. Naravno je, da su Moravljani pristali uza sv. braću i da su napustili tuđinsko svećenstvo, koje se otprije bilo ušuljalo među njih. A kako i ne bi? Ta u Konstantinu i Metodiju vidješe braću, koja zbore njihovim jezikom; vidješe učitelje, koji njih naučiše čitanju i pisanju; upoznaše u njima Božje poslanike, koji ne će njih podjarmiti pod tuđe ropstvo, već hoće da ih prosvjetom i vjerom učine slobodnim, svojima u svome; uvjeriše se, da im sv. braća daju sve, a ne ištu drugo do sreću i napredak naroda. Kako je tek bilo starim Slavenima u duši, kada su čuli Konstantina, koji bijaše svećenik, da im služi službu Božju na njihovom jeziku?

Premda je tuđinsko svećenstvo vidjelo, koliko dobra učiniše sv. braća Moravljanima, no videći da njih narod ostavlja, optuže u Rimu te naše najveće dobročinitelje, pak ih tadašnji papa Nikola I. pozove u Rim. Sv. braća pođoše vesela i sretna, svijesni svoga rada g. 867. u Rim. Na tom putu zaustaviše se kod panonskoga kneza Kocelja u Blatnom gradu. Taj slavenski knez zadrža ih kod sebe više mjeseci, da nauči slavensko pismo i vidi slavenske prve knjige. Dok su oni boravili u Mlecima, stadoše ih tamošnji svećenici napadati zbog slavenskog bogoslužja, ali ih naši apostoli svojom velikom teološkom spremom ubrzo ušutkaše.

Kada prispješe u Rim, papa Nikola I. bijaše umro, a naslijedi ga Hadrijan II. početkom g. 868. Čim se je pročulo u Rimu, da ti slavenski vjerovjesnici nose sobom moći sv. Klimenta, koje bijahu našli, dok su boravili u Hersonu, dočeka ih papa Hadrijan s velikim slavljem. Sv. se braća odlično opravdaše i dokazaše glavi crkvenoj u Rimu, kako je njihova nauka ispravna, a on blagoslovi slavenske crkvene knjige i dade ovlaštenje sv. braći, da se služe slavenskom liturgijom. U toj prigodi, Metodije, koji dotada bijaše đakom, zaredi se svećeničkim činom kao i još nekoliko učenika, koje sobom povedoše sv. braća u Rim. Konstantin oboli teško i zakloni se u neki grčki manastir, postade kaluđerom, i zamijeni ime Konstantil u Ćiril. Malo poslije (14. II. 869.) umrije, a njegovo tijelo sahraniše u crkvi sv. Klimenta. Kada su g. 1798. francuski vojnici pretvorili tu crkvu u kasarnu, propadoše i moći sv. Ćirila. Neki dijelovi tih moći našli su se i čuvaju se u Pragu, Brnu i Velehradu.

Nastajne godine (869.) pođe Metodije, ožalošćen smrću svoga miloga brata, u Moravsku. Pratili su ga njegovi učenici i tješili ga nadom, da će sada moći slobodno vršiti svoje uzvišeno zvanje, kada je papa odobrio slavensko bogoslužje. No sada bi im spriječen put u Moravsku, jer Ratislav bijaše u ratu s Njemačkom. Zaustaviše se opet kod kneza Kocelja u Blatnom gradu. Kocelj, za ugled svoje države, htjede da u njoj podigne opet nekadašnju srijemsku nadbiskupu, a da Metodije postane nadbiskupom. Nagovori Metodija, da se povrati u Rim i da od pape isprosi privolu za tu svoju zamisao. Metodije ga posluša, pođe u Rim, a papa ga Hadrijan postavi za nadbiskupa srijemskog za širenje kršćanstva među Slavenima. Pod vlast srijemskog nadbiskupa potpade tako Panonija i Moravska.

Upravo, sada dođe zgodna prilika, da Metodije razvija svoj apoštolski rad u tim slovenskim državama. No nastade nažalost nešto sasvim protivno. Kako je dotada

vršio biskupsku vlast nad Moravskom pasavski biskup, a nad panonijom salcburški nadbiskup, to imenovanje Metodovo dođe u sukob s tom dvojicom njemačkih biskupa. Metodije se povrati g. 870. u Moravsku, upravo onda, kada je Svetopuk, njitranski knez, zarobio na prevaru kneza moravskoga Rastislava i izdao ga Nijemcima. Okrutni Nijemci oslijepe Ratislava i bace ga u neki samostan. Zatim osvoje Moravsku, uhvate Metodija i predadoše ga četvorici bavarskih biskupa, da mu sude. Oni su našeg sveca divljački zlostavljali i držahu ga dvije duge godine u tamnici. Tek g. 873. bi Metodije oslobođen, po naredbi pape Ivana VIII.

Moravljani jedva dočekaše oslobođenje svoga sveca-mučenika i zamoliše papu, da im povrati Metodija za nadbiskupa, a čuvši što je on sve pretrpio od Nijemaca biskupa, razjareni istjeraše iz Moravske njemačke svećenike. Metodije se povrati i nastavi svoj apoštolski i prosvjetni rad među Moravljanima još većim zanosom, da nadoknadi, što je morao da propusti krivicom i zloćom neprijatelja slavenskih. Dok su opet osvanuli sretniji dani Moravljanima radom toga pregornog apostola, dotle je njemačko svećenstvo neprestano dojavljivalo Rimu, da Metodije širi krivu vjeru među Slavenima i da se služi bogoslužjem, koje papa da nije dopustio. Svetopuk, ondašnji knez, koji se bojao Nijemaca, pak je htio iz državnih interesa da postavi svoju zemlju pod zaštitu papinsku, predloži Ivanu VIII. da upozna Metodijevo učenje i da konačno uredi pitanje slavenskog bogoslužja. Metodije pozvan od pape na odgovornost, pođe u Rim g. 880. i ponovno uvjeri papu o ispravnosti svoje nauke. Isti papa priznade mu pravovjernost i odijeli dozvolu, da vrši službu Božju na slavenskom jeziku. U isto vrijeme papa javlja Svetopuku, da je imenovao za nadbiskupa u Nitri Nijemca Wichinga, kako mu je to Svetopuk predložio, da bi time zadovoljio njemačko svećenstvo i njemačku vlastelu u svojoj državi.

Imenovanje Wichinga nadbiskupom uz Metodija bit će bila potreba državna, ali je bila ujedno i velika nesreća za slavensku Moravsku, jer Wiching, premda mu je papa

naredio, da bude potčinjenik Metodijev, nije mu se nikada pokorio, nego je neprestano napadao sv. Metodija i često puta krivotvorio papinska pisma. Teška vremena opet nastadoše po Metodija. Obraćao se je papi, da ga zaštiti od silnika Wichinga, koji se nije nimalo plašio ni svojega vrhovnog starješine — Iz pisma, što ga posla papa Ivan VIII. Metodiju, vidi se da je Wiching sklevetao Metodija, jer ga papa opominje, da se drži papinskih pređašnjih naredaba ali ujedno i tješi Metodija, da će protiv Wichinga oštro postupati, ako bude i dalje radio protiv Metodija.

Da je našemu apostolu i njegovim učesnicima bilo u to vrijeme teško, vidimo, jer s jedne strane neprestano napadanje Wichinga, koji je s njemačkim svećenstvom ometao rad naših prvih prosvjetitelja, a s druge strane opet nije Metodije imao prave zaštite od vladara Svetopuka, koji je radi svojih političkih i državnih interesa popuštao Wichingu, a uz to i sami Rim bojeći se da Vizantija ne preotme maha nad mladim, slavenskim i kršćanskim državama, na pola je sumnjivo gledao na rad Metodijev radi klevetanja zloglasnog silnika, biskupa Wichinga.

Ne zna se čisto, ali može se nagađati, da je radi toga g. 882. Metodije pošao u Carigrad k ondašnjem caru Vasiliju I., da valjda zatraži zaštitu za svoj sveti rad. Neki drže, da je Metodije tamo pošao na poziv samoga vizantijskoga cara. Na tome putu pohodio je Metodije Dalmaciju i Hrvatsku, u kojoj tada vladaše knez Branimir. Car je pohvalio rad sv. Metodija i zadrža kod sebe dva njegova učenika, da se što bolje upozna slavenskim bogoslužjem na slavenskom jeziku i pismu i da, po svoj prilici, uvede to bogoslužje među Slavene u svojem carstvu.

Kada se Metodije povrati u Moravsku, dade se na težak posao, da prevede na slavenski Sv. Pismo Staroga Zavjeta, što nije bilo do tada prevedeno, a k tome i djela crkvenih otaca. Njegov životipisac veli, da je uzeo dva brzopisca, koji će ta djela da prepišu. U tom njegovu napornu trudu, zadavaše mu teških briga zločesti Wiching, a Metodije, kao njegov pretpostavljeni, morao je da baci na nj i njegove privrženike crkvenu kletvu. Shrvan napornim

radom, a još više valjda teškim brigama, što mu ih zadavahu neprijatelji i rušitelji njegova plemenitoga rada, umrije on g. 885. u aprilu.

Njegovo tijelo bi sahranjeno u njegovoj stolnoj crkvi na Velehradu u Moravskoj.

Poslije smrti Metodije nastade najžešće progonstvo njegovih učenika. Bijesni Wiching pohrli odmah u Rim, da još gore ocrni pred papom sav rad Metodijev i da spriječi, da postane moravskim biskupom, učenik Ćirilov i Metodijev, Moravljanin Gorazd. Tadašnji papa Stjepan V. izda g. 885. strogu odredbu, kojom zabrani slavensku službu Božju, a Gorazda ne htjede priznati nasljednikom Metodijevim. Svetopuk primi tu odluku ravnodušno. Vojnici njemački stadoše da muče Gorazda i sve učenike sv. braće. Wiching postade tiran slavenske službe Božje. Učenicima sv. braće ne preosta drugo nego da u Moravskoj poginu od sile njemačke ili da bježe i sa sobom ponesu prvo slavensko pismo i prve naše knjige, za da ih spase u drugim, bratskim, slavenskim državama. Oni pobjegoše k južnim Slavenima u Bugarsku, Srbiju i Hrvatsku, da u tim zemljama udare temelje slavenskoj prosvjeti i da nastave djelo Konstantina i Metodija. Desetak godina kasnije prodrije divlja bujica madžarskih horda u Moravsku i nestade te slavenske mlade države g. 906.

Iz ovoga, i ako letimičnoga pregleda života i rada sv. braće, vidimo kako uzvišeni i spasonosni pothvati velikih ljudi i dobrotvora čovječanstva, redovito se susreću s najtežim zaprekama. Začetnici spasonosnih ideja preporoda, bilo kulturnog bilo nacionalnoga, obično su žrtve svojega poziva. Ali takve žrtve ne ostaju bez ploda. Njihovo sjeme, i ako dugo klije u ljudskim dušama, donese jednom ploda. I spasonosno sjeme sv. braće, koje bijaše izloženo u Moravskoj i razornoj poplavi njemačkoj i neshvaćanju ondašnjeg vladara slavenskoga Svetopuka i nedosljednom držanju rimskih papa, nije propalo. Preneseno je u jugoslavenske zemlje! I tamo će navaliti na nj i poplave i vihori, ali će ono odoljeti, i donijet će ploda, i ako ne jednaka svim Slavenima dosada, to hoće svima u nedalekoj budućnosti.

II.

Zamašitost rada sv. braće.

I ako je zamisao Rastislava valjda bila državna ili politička, da pozove slavenske apoštole u svoju zemlju, da je tako spasi od tuđinske najezde, i ako je opet Mihajlo poslao sv. braću iz vlastitih interesa, da Vizantiji priljubi mladu slavensku državu, svetu je braću vodila druga misao: utvrditi u Kristovoj vjeri jedan tek pokršteni narod. Na toj osnovnoj misli oni, kao iskusni misioneri, dođoše do uvjerenja, da se Krstova vjera može da širi *prosvjetom na narodnom jeziku.* A kako širiti prosvjetu bez pisma, bez knjige? Slaveni dotada nisu imali ni jedno ni drugo. I oni *stvoriše i pismo i knjigu za Slavene;* uzeše jedno slavensko narječje za *književni jezik.* U tome je zamašitost njihove zamisli. Da je njima bio taj cilj, posvjedočiše svojim životom i radom.

Pred hiljadu godina udaraju oni tako temelj kršćanstvu, kulturi i duševnom preporodu svim Slavenima. Još više! Uzevši oni jedan slavenski jezik za crkveno bogoslužje i za književni rad uopće, podigoše taj jezik na dostojanstvo, da postane zajedničkim jezikom u crkvi i knjizi svih Slavena. Crkva i knjiga, ta dva najmoćnija duhovna činioca u čovječanstvu, imali su duševno da ujedine stotine milijona Slavena u dalekoj prošlosti! Jedan jezik u crkvi i knjizi, kako bi bio djelovao na nacionalni ponos, na jedinstvo svega Slavenstva, na njegov otpor protiv tuđina, na njegovu samoobranu! Kako bi danas stajalo slavenstvo u Evropi i cijelom kulturnom svijetu, da ne spriječiše njegov razvitak, utemeljen radom sv. braće, i provala Madžara u Moravsku i borbe s Nijemcima i latinima i svi oni historički sudbonosni događaji, koji se urotiše protiv slavenstva i prve slavenske prosvjetnice knjige! Da bismo i letimice, i to najvažnije, spomenuli, što sve i kolikom silom i mržnjom navaljivaše na nas, osobito južne Slavene, htjela bi se dugačka i omašna knjiga. No za nas je glavno da ne zaboravimo, što htjedoše sv. braća da nam dadnu, a nemila sudbina spriječi!

Budući da su sv. braći bila dva temeljna sredstva za duševni preporod sveukupnog slavenstva: *izum pisma* i jedan književni jezik, to ću u kratko da nešto rečem: o prvom slavenskom, književnom jeziku i prvom slavenskom pismu.

Jezik, koji su sv. braća poznavala u tančine i koji podigoše svojim književnim djelima do književnog dostojanstva, danas je mrtav jezik, nigdje se ne govori među Slavenima; njegova je sudbina kao i starih, mrtvih, klasičnih jezika grčkoga i latinskog; spašeni su u knjigama i u crkvenom bogoslužju. Taj naš, mrtvi jezik zovemo: *stari -slovenski* ili *crkveno-slovenski.* Znanost je dokazala, da je on jedno jugoslavensko narječje, ali nije stalno, koje je naše staro pleme govorilo u njemu. Bit će po svoj prilici oni Slaveni, među kojima se i rodiše sv. braća. Svakako taj je jezik nastariji od svih današnjih, slavenskih jezika i najviše se približuje praslavenskom jeziku, kojim su nekada govorili svi Slaveni, dok bijahu u zajednici. Stari slavenski jezik bogat je glasovima, oblicima i rječničkim blagom, pak je od velike važnosti za proučavanje komparativne sveslavenske gramatike i uopće indoevropskih jezika. Taj nam jezik spasiše sv. braća u svojim književnim djelima, a slavenski filozofi na temelju tih djela napisaše staroslovenske gramatike i rječnike, pa svaki Slaven može lako da nauči taj jezik, jer nalići na žive naše jezike, kao brat na brata.

Kako su se kasnije izvorna djela sv. braće raširila među Bugare, Hrvate, Srbe i Ruse, tako prepisivač Srbin ili Rus izmjenjivao je koji glas ili oblik prema svome živome jeziku i nastadoše recenzije ili redakcije staroga slovenskoga jezika, no u bitnosti ostade on isti. Nastariji rukopisi, pisani na pergameni, sačuvani su nam još iz X. i XI. vijeka, pa su im ostala imena ili po mjestu, gdje ih nađoše, ili po imenu onoga, tko ih nađe. Uopće ih zovemo: *spomenici staroga slovenskog jezika.* Takovi su: *Zogratsko četveroevanđelje,* koje se je našlo u manastiru Zografu na sv. Gori; *Marijansko četveroevanđelje,* bilo je sačuvano također u Sv. Gori, u Marijinu manastiru; *Assemanovo izborno evanđelje.* Nađe ga orijentalista Assemani i donese ga u Rim u 18. v.; *Klozov Glagolaš,* jer je nađen kod grofa Kloza, pa se zove tako tim imenom; *Sinajski Psaltir,* nađen u Katarininu manastiru na Sinaju; *Sinajski Euhologij,* zbirka je molitava; *Supraljski rukopis,* našao se kod Bjelostoka u manastiru Supraslu; *Savina knjiga,* koju napisa neki pop Sava još u X. vijeku.

Spomenuh samo nekoliko tih spomenika od sve one bogate crkvene književnosti, u kojoj je sačuvan naš stari slavenski jezik, taj zajednički izvor najstarije srpskohrvatske, bugarske i ruske književnosti, kao što je otprilike zajednički izvor romanskoj književnosti latinski, a njemačkoj gotski.

Danas — tamo od hiljadu godina unatrag — odjekuje taj bogati i blagoglasni jezik u liturgiji i crkvenim obredima, u Božjim hramovima, stotina milijona Rusa, Srba i Bugara, a kod Hrvata, rimokatoličke vjere, ograničen je samo na jedan dio crkava, odnosno biskupija, koje ću spomenuti u nastajnom poglavlju, gdje će biti govora o borbi za slavensko bogoslužje u našem primorju. Na svim slavenskim universitetima podignute su katedre za taj jezik i nije moguće, da se znanstveno proučava ijedan živi slavenski jezik, bez poznavanja staroslovenskoga. Samo ne razumijem, zašto se od našega Oslobođenja i Ujedinjenja ne uči i u gornjim razredima srednjih škola, kao što se je propisno učio kod Slavena južnih, dok bijahu pod tuđim gospodstvom.

Ti naši najstariji književni spomenici na starom slovenskom jeziku napisani su dvjema pismenima; jedno se zove *glagolica,* a drugo *ćirilica.* U X. vijeku, a i kasnije zvali su to pismo: *slavensko pismo,* kao što i jezik nazivahu: *slavenski jezik.* Ime glagolica i ćirilica nastade mnogo docnije. Po svoj prilici bit će nastalo ime glagolica odotle, što u starom slovenskom jeziku često dolazi glagol »*glagolati*« a znači govoriti, pak će biti nazvali u Dalmaciji ili Hrvatskom primorju i pismo, prema tome glagolu, glagolicom, a svećenike, koji se služahu u crkvi tim pismom, glagoljašima. Ime ćirilica, ili ćirilovica, za cijelo nastade iz

mišljenja, da je sv. Ćiril izumio ćirilicu. No koje je od ta dva pisma starije. Jesu li sv. braća sobom donijeli obadva pisma?

Možemo reći, da imamo jednu cijelu literaturu rasprava naših i stranih učenjaka o pitanju ćirilice i glagolice: je li starija ćirilica ili glagolica, je li — drugim riječima — sastavio sv. Ćiril jedan ili drugi alfabet. Nije moguće ni letimice da spominjemo ovdje sve razloge, što su ih iznosili učenjaci, osobito stručnjaci svih starih alfabeta na svijetu, u pogledu našeg pitanja, nego ću samo spomenuti, da je danas znanstveno utvrđeno, da je glagolica starija od ćirilice. Razloga za to mišljenje ima mnogo, a glavniji su: glagolica je primitivnija i složenija od ćirilice, ona se nalazi u staroslovenskim spomenicima, za koje je dokazano, da je u njima najstariji i najbolji staroslovenski jezik; kao što je *Zografsko Evanđelje;* njome su pisani i takovi spomenici, za koje dokazano, da su pisani još u Moravskoj, kao što su »*Kijevski listići*«; nalazi se i pergamena, gdje je radirana glagolica, a poviše nje kasnije se pisalo ćirilicom. Glagolski je alfabet sastavio dakle sv. Ćiril.

Nastaje drugo pitanje: prema kojemu je uzoru sastavio Ćiril glagolski alfabet. I o tome ima bogata literatura. I ovdje ću spomenuti samo rezultata. Prema dokazima odličnih stručnjaka, glavni je uzor bio našoj glagolici: grčki brzopisni (kursivni) alfabet 9. vijeka. Mogao je Ćiril uzeti koji znak iz raznih istočnih alfabeta, kao jermenskog, gruzinskog, koptijskog itd., ali cijela stilizacija glagolske azbuke provedena je prema grčkoj kursivi spomenutoga vijeka.

Imamo dvije glagolice: stariju, Ćirilovu; ona je *obla*, slova su joj okrugla; druga *uglasta* i nastala je kod Hrvata, valjda pod utjecajem gotice, koja se je u latinskom dijelu Dalmacije u vremenima, kada k nama dođoše učenici Ćirilovi i Metodijevi.

Kako je nastala ćirilica? I na njoj su pisani spomenici iz X. vijeka. Najstariji je spomenik ćirilicom iz g. 993. I njoj bijaše uzorom grčki alfabet, ali *majuskula* ili *uncijala* grčkog pisma iz 9. ili 10. vijeka. Neki su mislili, da ju je sastavio Kliment Velički, učenik sv. braće. Ona je nastala bez sumnje iz praktičnih razloga radi dotjeranijega i lakšega pisanja. Mnoga su slova u njoj slična glagolskim, ali su jednostavnija, čitljivija i za rukopis praktičnija.

U 10. vijeku pisalo se u Bugarskoj i Srbiji i glagolicom i ćirilicom, no od 12. vijeka prevlada ćirilica u ovim krajevima, a iščeznu glagolica, koja se udomi u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i po Kvarnerskim otocima. Uz glagolicu pisalo se u Dalmaciji i ćirilicom, kako nam dokazuju razni spomenici od 12.—18. v. U Bosni se je razvio osobiti tip ćirilice, nazvan *bosančica.*

Da je glagolica bila poznata i u Rusiji, svjedoče nam natpisi na zidovima saborne crkve u Novogorodu i ostaci glagolice u rukopisu ruskog popa Upira. U Češkoj osnova prosvjetlitelj češkoga naroda Karlo IV. glagolaški samostan u Emausu kraj Praga g. 1347., a papa Klement VI. dopusti, da se služi služba Božja na starom-slovenskom jeziku u tom samostanu, kamo bijahu pozvani hrvatski glagoljaši. Isto učini i poljski kralj Vladislav Jagelo II. osnovavši g. 1390. u Kleparzu, pokraj Krakova, glagoljački samostan.

Kod Slavena pravoslavne vjere, Božja služba na starom slavenskom jeziku vršila se i razvijala mirno. Iz Bugarske prijeđe u Rusiju. Nestade tamo, potkraj dvanaestoga vijeka glagolice, a opće pismo pravoslavnih Slavena postade ćirilica. I staroslovenski jezik i slavensko pismo postadoše kod pravoslavnih Slavena narodne svetinje, čuvane od vlastite crkve i od naroda — od vladara do ratara. Poslije crkvenih književnih djela počeše oni pisati i književna svjetovna djela istim pismom, ćirilicom. Spočetka služahu se starim slovenskim jezikom, ali s vremenom preotimaše maha narodni, živi govor, dok on ne prevlada sasvim u svjetovnoj knjizi, a stari Ćirilov i Metodijev jezik, malko promijenjen, osta kod njih u bogoslužju do današnjega dana.

Koliko je blagotvorno djelovalo slavensko bogoslužje na nacionalnu svijest onoga dijela našeg naroda, koji je neprekidno i slobodno od X. vijeka pa do danas imao svoj

slavenski jezik u crkvi, a osobito otkada njegovi kraljevi i kraljevski sin, svetac Sava, osnovaše samostalnu svoju crkvu, svjedoči najbolje njegova historija od Kosova do Kumanova, koju kruni i spaja nerazdvojna vjera Kristova i neoteta sloboda, u vjekovnoj borbi *za Krst časni i slobodu zlatnu.*

U jednom drugom dijelu našega naroda, kod dalmatinskih i primorski Hrvata, otkada im dođoše Božji poslanici, prognanici moravski, gojenci Ćirila i Metodija, da im poklone prve darove njihove slavenske prosvjete: pismo i književni jezik, kojim će Bogu da ih priljube i da ih nacionalno preporode, odonda taj dio našeg naroda vodi neprekidnu, tešku borbu za obranu tih svetinja. Napadača, progonitelja i neprijatelja imali su Hrvati sa svih strana radi pristajanja uz staroslovensku službu Božju, braniča otvorenih nisu imali ni u svojim vladarima, narodne krvi, dokle ih imađahu, pa ipak sačuvaše i jezik i pismo sv. braće u crkvi, i ako ne u cijelom području svojeg plemena i zemlje svoje, a ono barem uz valove plavoga Jadrana, gdje bijaše najžešća tuđinska vjekovna najezda. Ista sudbina, što zateče slavensko bogoslužje u Moravskoj, prijetila je mu je na Jadranu, no herojska borba svećenika glagoljaša, uz pristanak prostoga puka uza njih, sačuva do danas i ako ograničeno po prostoru, amanet prvih slavenskih prosvjetlitelja.

III.

Borba za slavensko bogoslužje na Jadranu.

I ako nemamo historičkog nadnevka, kada stiže u hrvatske krajeve slavensko bogoslužje i kada otpoče da odjekiva slavenska riječ po našim crkvama i da hrvatsko svećenstvo prepisuje knjige sv. braće glagolicom, to ipak sigurno znamo, da je u X. vijeku otpočela ljuta borba tuđinskoga, latinskog svećenstva protiv jedne hrvatske biskupije, i to *ninske* i njezina biskupa *Grgura Dobre.* Neki historičari misle, da je predšasnik Grgura Dobre, ninski biskup *Teodorije,* za vlade kneza *Branimira,* još oko god. 881., dobio dozvolu od pape Ivana VIII., da se u toj biskupiji može vršiti služba Božja na staroslovenskom jeziku. Svakako rano — početkom X. vijeka biskupija ninska ima velik broj mirskih i samostanskih svećenika (benediktinaca), koji sa svojim biskupom Grgurom, svojim slavenskim bogoslužjem izazivlju latinsko svećenstvo u Dalmaciji, solinsko- splitske biskupije, na ogorčene napadaje protiv sebe. Po srijedi je tada bila i borba, u ovim krajevima, da li će prvenstvo crkveno pripadati u Dalmaciji Ninu ili Splitu, odnosno biskupu splitskom, oko kojega se okupljaše latinski živalj, ili će biskupu ninskom, duševnom vođi hrvatskog svećenstva i njegova puka. Sukobiše se dvije ideje: mlada slavenska samosvijest, koja se osjećala svoja na svome, željna da se riješi tuđinskog tutorstva i da počne živjeti nacionalnim, slavenskim životom, a s druge strane tradicija latinskih ostataka, zaštićena od moćnoga činioca — Rima. Hrvatski vladar Tomislav uvidje, da će trzavice između tih dvije ideja, dovesti do rđavih posljedica u njegovoj mladoj državi, pak isposluje od pape Ivana X. da se sastane crkveni sinod u Splitu g. 925.

Taj sinod dokazom je, kako je latinsko svećenstvo u Rimu otprije oklevetalo i biskupa hrvatskog Dobru i slovensko bogoslužje i kako u Rimu zaboraviše, tko bijaše Ćiril i Metodije. Najprije papini poslanici donesoše pisma, upućena splitskom biskupu i hrvatskom vladaru Tomislavu, u kojima se Ivan X. tuži, da se po ovim krajevima širi »nauka Metodijeva« i da toga Metodija nema nigdje među svetim piscima. Stoga da Tomislav i splitski biskup uznastoje, da se »u slovenskoj zemlji to ispravi i da se u zemlji Slovena odslije bude služila sv. misa po običaju sv. rimske crkve, u latinskom jeziku, a ne u tuđemu«. Dalje se preporučuje, da se mladež poučava u rimskoj nauci: »Jer koji bi pravi sin rimske crkve, a takovi ste vi, — mogao da se raduje, što se prinosi žrtva kod oltara u *barbarskom jeziku* ((t. j. slavenskom.)?«

Od toga sinoda sačuvano je 15 zaključaka, no vidi se, da mu je glavna svrha bila: da se prvenstvo splitske (latinske) biskupije proširi na čitavo kraljestvo Tomislavovo, da tako ninski biskup dođe pod vlast splitskog biskupa

koji će onda urediti i pitanje slavenskog bogoslužja. Kako bijahu u većini biskupi i opati latinaši, tako se većinom glasova sve zaključivaše na štetu ninskog biskupa. Njegova biskupija bijaše ukinuta. Slavenskom bogoslužju zadan je smrtonosan udarac odredbom: da »nijedan biskup ne smije zarediti slavenskoga svećenika, a oni, koji su već u svećeničkom činu, smiju služiti samo kao klerici ili samostanci, ili im biskup ne smije dopustiti, da u crkvi njegove biskupije služe misu, osim ako nastane nestašica latinskih svećenika, no i zato treba dopust rimskoga pape«. Ninski biskup (eposcopus Chroatorum) mora biti u svemu podložan metropolitanskoj crkvi u Splitu.

Naravno je, da se je takovim odredbama najenergičnije usprotivio ninski biskup Grgur i da je odmah poslao u Rim protest i obrazloženje, kako ti zaključci splitskoga sinoda bijahu nepravedni. Da je njegov junački otpor uspio u Rimu, vidi se iz toga, što papa nije potvrdio zaključke toga sinoda u cijelosti. Potvrdio je samo one, koji su odnosili na javni moral i svećeničku disciplinu.

Na drugom splitskom sinodu g. 927. ili 928. bi ponovno ukinuta ninska biskupija, a njenu biskupu bi ponuđeno, da bira ili skradinsku ili duvanjsku ili sisačku biskupiju. Zabrana slavenske službe Božje ponavlja se opet iz Rima g. 1060. na splitskom sinodu. Osobito se ističe: da se ne smije čitati misa, osim na jeziku latinskom i grčkom; da se nijedan svećenik ne smije zarediti, ako misli vršiti službu Božju na slavenskom jeziku. O sv. Metodiju se veli, da je izmislio nekakova »gotska« slova i da je na slavenskom jeziku napisao mnogo lažnih stvari.

Sve te zabrane jasno nam govore, da se i Grgur ninski i njegove pristaše nisu pokoravàli raznim sinodima i da su nadalje vršili službu Božju na slavenskom jeziku, a u drugu ruku, da latinsko svećenstvo nije prestajalo, da optužuje i kleveta hrvatsko svećenstvo i koješta izmišlja o nauci Metodijevoj. Možemo zamisliti, kako je bilo onda siromašnome, narodnome svećenstvu u borbi s Rimom, bez ičije pomoći, ostavljenu i od narodnih vlada i vlastele, bez škola, a izrugivanu od kulturnijeg, bogatijeg i zaštićenoga svećenstva latinskoga! Kako su oni prezirnim podrugivanjem govorili i pisali o hrvatskom svećenstvu, spomenut ću samo, što veli poznati Toma, arhiđakon splitski. On priča, da su Hrvati poslali nekoga popa Vuka (Ulfa) u Rim k papi, da moli za slobodno vršenje službe Božje na slavenskom jeziku, a on vrativši se, da je prevario Hrvate, da će papa dopustiti, samo da mu pošalju odaslanstvo. Oni poslaše s Vukom nekog bradatog starca. Starcu tamo obrijaše bradu, a Vuk ga prevari, da je time starac zaređen za biskupa hrvatskoga. Hrvati to povjerovaše i držahu toga starca za svoga biskupa!

I ako je Toma, latin, htio da se naruga s našim, bradatim glagoljašima, po toj bilješci vidimo, da Hrvati nisu prestajali, da preko svojih odaslanstva neprestano traže od Rima, da ne vjeruje krivim izvještajima latinaša i da nisu htjeli da prestanu vršenjem službe Božje na slavenskom jeziku. Ta otporna snaga, ta duga i neprestana borba, koju ne možemo u potankostima da opisujemo, postigla je, da je hrvatsko svećenstvo uščuvalo svoju vjersku i nacionalnu svetinju od X. do XIII. vijeka, kada osvanuše donekle slobodniji dani bogoslužju na slavenskom jeziku. U XIII. vijeku posta poglavicom katoličke crkve Inocent IV., čovjek velike zamisli, koji nastojaše, da izmiri Rim s Carigradom. Nije mogao, u toj namjeri, da zaboravi jednu zemlju, koja je graničila sa Istokom i narod, koji u njoj živi i nenapuštaše katoličke vjere, a isto tako svojom borbom dokazivaše kroz tri vijeka, da ne će da popusti u pitanju svoje narodne liturgije, koju primi od carigradskih vjerovjesnika i prosvjetlitelja, Ćirila i Metodija. U isto vrijeme imađasmo odlična Hrvata, biskupa u Senju, imenom Filipa, koji upoznavši namjere Inocenta IV. odlučno se zauze kod njega, da bi popravio sve nepravice učinjene, kroz tri vijeka, slavenskom bogoslužju kod Hrvata. Tome je nekako došlo u prilog i to, što se onda raširilo mišljenje, kao da je sv. Jerolim, glasoviti crkveni otac, izumio glagolicu. Inocent IV. g. 1248. dopusti slavensku službu Božju, u zapadnom obredu, gdje god tada bijaše u običaju, ali novo širenje glagolice, t. j. slavenske liturgije, nije dozvolio. Papa

dopusti i Krčkom biskupu Fruktuosu, da benedtinski redovnici mogu vršiti službu Božju na slavenskom jeziku i glagolskom pismu, ali po obredu rimskom. Kao što je papa dao takove povlastice senjskoj i Krčkoj biskupiji, bio bi stalno dao i ostalim našim biskupijama po Hrvatskoj, da budu bili narodni ljudi biskupima i da su to od njega zatražili.

Od g. 1248. do 1483. kada se počeše štampati knjige glagolicom imamo, prema ondašnjim prilikama, bogatu glagoljačku književnost, koja pokazuje silnu marljivost, a često i veliku umjetničku vještinu naših radišnih i zanosnih glagoljaša. Htjela bi se posebna knjiga, da ih dostojno opišemo. Nije moguće, s istog razloga, da nabrajam i sva naštampana djela glagolicom počevši od kraja XV. v. pa do danas. No nemojmo misliti, uza sav pregorni rad glagoljaša, od dopusta Inocentova naprijed, da se je slavensko bogoslužje moglo mirno da razvija. Sjetimo se samo vlasti mletačke republike nad Dalmacijom sa mletačkim (talijanskim biskupima i svećenicima), kojima zastalno nije prijala slavenska služba Božja. Isto tako i vlast austrougarska u slavenskoj službi Božjoj nazivaše strašilo Rusije i Srbije, odnosno propagandu sveslavenske ideologije. Jasno je, da je Venecija, a kasnije Austro-Ugarska budnim okom pazila na sve, što je bilo u dodiru sa slavenskom službom Božjom kod Hrvata. Da su te tuđinske vlasti imale odlučnu riječ, tko će postati biskupom u našim krajevima, o tome je zališno i govoriti. U vrijeme talijanskoga i njemačkoga gospodstva nad Dalmacijom, nastavile su se stare optužbe u Rimu protiv glagolice i njezinih braniča, osobito sa strane dalmatinskih talijanaša, kojih je bilo dosta u dalmatinskom višem i nižem kleru, a imađahu oslon u Beču i Rimu. I to bi bila jedna zanimiva, ali i opsežna studija, koja bi postala važnim historičkim dokazom neprestane i herojske borbe nacionalne svijesti slavenske uz obale našega Jadrana, uz onu opće narodnu borbu za jezik, za škole za općine, za dalmatinski sabor i za sve ono, što učini Dalmacija da doživi dan svojega Oslobođenja i Ujedinjenja. Za tu pobjedu pravednih, narodnih ideala, pridonijela svoj nezaboravni dio i borba za slavensko bogoslužje Hrvata na Jadranu od vremena prvih slavenskih apoštola do danas.

IV.

Nastavak borbe za slavensko bogoslužje iz najnovijega doba.

Dva rasadnika za svećenike glagoljaše bijahu osnovana u Dalmaciji: jedan u Zadru 1727., a drugi u Priku kod Omiša 1750., a oba pod imenom »*Seminarium illiricum*«. Otada je bilo najviše svećenika glagoljaša u splitskoj i zadarskoj biskupiji. U samostanima franjevaca *trećoredaca* glagolica se upotrebljavaše, u njihovim samostanskim crkvama, od njihova postanka, tamo od 15. vijeka. Ti redovnici i mirski svećenici Hrvati splitske i zadarske biskupije sačinjavali su lijepu četu braniča i širitelja naše glagolice. Iz popisa od g. 1885. bijaše u zadarskoj biskupiji od 46 parohija, njih 40, gdje se je vršila služba Božja u staroslovenskom jeziku, a u splitskoj od 71 parohije, bijaše 61 u rukama svećenika glagoljaša. Osobito su isticala Poljica, gdje na svih 15 parohija bijahu sami glagoljaši paroci.

Kroz 19. vijek, kada postade slavenskoj filologiji temeljem proučavanje staroslavenskog jezika sa njegovim pismom glagolicom i ćirilicom, a uz to i razbuđena svijest slavenskoga svijeta pridonijela je, da se je počelo i u znanstvenom i nacionalnom smislu podavati sve to više važnosti glagolici. Osobito u Dalmaciji, u zamahu njezina preporoda, od 60. godina prošlog vijeka, prednjačio je *Split* u borbi za hrvatsku ideologiju i slavensku uzajamnost, osobito svojom simpatijom prema Srbiji, a napose odvažnim istupima za glagolicu. Kada je papa Lav XII. svojom enciklikom »Grande Munus« g. 1881. poglasio Ćirila i Metodija svecima popravivši tako one davne napadaje iz Rima na naše prve prosvjetlitelje, otada je Split dostojanstveno slavio dan 5. jula, kao narodni blagdan. Crkvena svečanost obavljala je u crkvi franjevaca na Dobrome, a narodna u društvenim prostorijama »Slavenski Napredak« ili u Na-

rodnoj Čitaonici. Bila je zasnovana od biskupa splitskog M. Kalođera »Zaklada sv. Ćirila i Metoda«.

Malo poslije, već g. 1888. htjede Beč da stane na put širenju glagolice. Bečki je dvor tražio od Vatikana da izbriše, ili bar da ograniči crkvenu povlasticu kod katoličkih južnih Slavena, jer je držao, da je slavensko bogoslužje potajna propaganda panslavizma. Austro-Ugarsku plašile su ondašnje političke prilike u Evropi: saveza Rusije s Francuskom! Njemu je naprotiv stajao trojni savez: Njemačke, Italije i Austro-Ugarske. No srećom po naše pitanje, glava katoličke crkve bijaše Lav XIII. a njegov tajnik kanrdinal Rampolla, koji bijahu više nakloni dvojnom savezu Francuske i Rusije. Usto papa je bio upućen u naše pitanje preko dvojice Hrvata, najsjajnijih imena u našoj historiji, biskupa Strossmayera i historičara Račkoga. Nažalost, dvojica dalmatinskih biskupa, zadarski Rajčević i splitski Nakić nisu imali energije da se odupru Beču i da zagovaraju pitanje glagolice dolično u Rimu. Tako crkvena vlast nije dopustila, da se vrši služba Božja na staroslovenskom jeziku u *gradskim* crkvama, a po *selima* bilo je dopušteno samo ondje, gdje se je moglo da dokaže, da se ta služba vrši *neprekidno* za posljednjih *30 godina.* A upravo je bilo teško dokazati!

To nasilno razdvajanje Dalmatinskih gradova od sela imalo je valjda svrhu, da se dokaže, kako su naši gradovi talijanski, a sela tek hrvatska ili slovenska; slavenska služba smije se čuti na selu; a ne smije u gradu! Rodoljubnog svećenstva teško se dirnula srca ta odredba, jer je znalo, da ju je uvijek ta svetinja spajala u duši s braćom jedne krvi, a druge crkve, dok opet naše nacionalno građanstvo bunilo je pomisao na to otimanje slavenske riječi u svojim, gradskim crkvama, jer je u slavenskom bogoslužju vidjelo obilježje tradicije svoje slavenske narodnosti.

Rimska odluka, da se izvede popis latinskih i glagoljačkih parohija, izide g. 1898. 5. avgusta i 18. decembra 1906. sa dotičnom naredbom o provedbi. Svećenstvo i građanstvo dalmatinsko ne htjede da pristane na stanovište lokalne i personalne povlastice. Ono je s pravom držalo,

da je slavenska služba Božja sveopća, narodna povlastica, za sve parohije u gradovima i selima, koje imaju jedan zajednički, narodni karakter.

U tome smislu održani su mnogi sastanci, poslani protesti, učinjene intenrpelacije u dalmatinskom saboru i parlamentu u Beču, a napose bijahu poslani utoci u Rim. Sve općine, u svojim vijećima, ustadoše na obranu glagolice. Dne 12. juna 1902. drži se u Splitu veliki pokrajinski zbor, na kojem su bile zastupane sve općine i narodna udruženja i prihvaćene rezolucije na obranu glagolice a proti spomenutim odredbama rimske kurije. 18. februara g. 1909. splitska je općina poslala svoje odaslanstvo u Rim, da brane glagolicu. Na čelu odaslanstva bijaše sam splitski načelnik Milić.

Kroz to vrijeme neumorno je radilo naše nacionalno svećenstvo odobravši odbore, koji će da sakupe izvorne podatke o upotrebi staroslovenskog jezika po crkvama sviju naših pokrajina. U Splitu je bio na čelu odbora poznati učenjak, arheolog Ms. Frano Bulić, a uza nj narodni pisac Frano Ivanišević i još nekoliko njih. Tu akciju pokrenuo je sam Strossmayer. Sakupljeno je bogato gradivo za znamenitu Spomenicu, koju je potpisalo 586 hrvatskih svećenika, a predade je Vatikanu, jubilarne god. 1900., sam Monsig. Bulić. U spomenici osobito se je istaklo, kako bi bilo štetno po crkvu i narod, da se po naredjenom propisivanju razdijele naše crkve u *latinske* i *glagoljačke,* odnosno u *gradske* i *seoske.* Poslije ovoga odlučnoga pothvata našeg svećenstva, Rim nije više zahtjevao spomenuti popis parohija niti je provodio razdvajanje gradskih parohija od seoskih u pitanju upotrebe staroslovenskog jezika u crkvi.

Naše pitanje stupa u sretnije doba našim Oslobođenjem i Ujedinjenjem. G. 1918. katolički biskupi na svom sastanku u Zagrebu, jednodušno su zaključili, da se upotreba staroslovenskog bogoslužja *neograničeno* uvede u svim katoličkim parohijama Jugoslavije i da se naštampa novi misal staroslovenski latinskim slovima. Vatikan je odobrio zaključak. Ministarski Savjet u Beogradu, g. 1921.

odobrio je svotu od 400.000 Din. za štampu toga misala pod nadzorom poznatog sveučilišnoga profesora Vajsa u Pragu. Misal je već štampan u 3000 istisaka.

* * *

Ovaj letimični, prigodni prikaz života i rada sv. braće, prvih slavenskih prosvjetlitelja, i borbe za kontinuitet njihova rada u kulturnom i preporodnom, nacionalnom zamahu Slavenstva, a napose nas Južnih Slavena, jasno nam govori, kakovu uspomenu da njegujemo prema sv. Ćirilu i Metodu. Oni spajaju Slavene duševno već dugih deset vijekova! Podijeliše nas teški historički događaji i politički i državni i vjerski! Ali zajednička borba za slavenske svetinje, jezik i pismo sv. braće, gajilo je i vaspitalo slavenski ponos, slavensku srodnost i uzajamnost u sudbonosnim vijekovima tuđinske najezde i poplave. Osobito kod nas na Jadranu!

Sada je kucnuo naš čas! Oslobođeni i ujedinjeni južni Sloveni valja, negdje na plavom Jadranu, da podignu dostojanstven spomenik sv. braći! U slobodnoj i suverenoj Jugoslaviji mora da odjekuje staroslovenska služba Božja u svim crkvama! Našem Vaskrsenju postaviše temelje oni. Njihov duh bdije i sada nad nama! Potiče nas na nove pothvate velike budućnosti. Budimo im harni u djelima sličnim njihovima!

